

تحلیل سیاسی هفته (۳۲) جاسوسی آمریکا در اروپا؛ واکنش‌ها و پیامدها

مقدمه

انتشار نخستین گزارش‌ها درباره جاسوسی سازمان امنیت ملی آمریکا (NSA) از مردم کشورهای مختلف موضوعی مسبوق به سابقه تلقی می‌شود، اما دور جدید انتشار این اخبار چالش‌های تازه‌ای در روابط میان آمریکا و متحدین اروپایی‌اش ایجاد کرده است. آخرین گزارشات منتشره، از شنود تلفن‌های همراه سی‌وپنج نفر از رهبران جهان خبر داده که در میان آنها شنود مکالمات مرکل، صدراعظم آلمان جنجال‌ساز شد. آلمانی‌ها که در اتحادیه اروپا وزنه مهمی به‌شمار می‌آیند، به دلیل قانع نشدن از توضیحات مقام‌های آمریکا، موضوع را در رسانه‌ها مطرح کردند. این واکنش و متعاقب آن واکنش‌های دیپلماتیکی چون احضار سفرای آمریکا توسط وزارت خارجه آلمان، فرانسه و اسپانیا به‌منظور اعلام مراتب اعتراض دول متبوع خود، باعث شد تا جنجال شنود و جاسوسی آمریکا از کشورهای مختلف به محور اصلی بحث‌ها در نشست سران اروپا و به مهم‌ترین موضوع محافل سیاسی و امنیتی اروپا و آمریکا تبدیل شود. دولت اوباما در حالی با گزارش‌های جدید درباره جاسوسی از متحدانش روبرو شده که تاکنون اخبار بسیاری از فعالیت‌های اطلاعاتی مشابه را تکذیب کرده است. این اخبار برگرفته از گزارش‌هایی است که «ادوارد اسنودن» کارمند امنیتی سابق آمریکا فاش کرده است. با توجه به اهمیت و ابعاد موضوع به نظر می‌رسد که واکنش جمعی و همگون مقامات اتحادیه اروپا پیامدهایی در حوزه روابط فراتلانتیکی و چالش‌هایی فراروی سیاست خارجی و امنیتی آمریکا به‌همراه خواهد داشت.

۱. واکنش سران اتحادیه اروپا

شنود مکالمات تلفنی آنگلا مرکل، صدراعظم آلمان از سوی سازمان امنیت ملی آمریکا زمینه‌ساز واکنش‌هایی در سطوح دوجانبه و چندجانبه از جانب مقامات اروپایی شد. در سطح دوجانبه، ضمن احضار سفیر آمریکا توسط وزیر امور خارجه آلمان، صدراعظم این کشور نیز مراتب نارضایتی خود را طی تماس تلفنی به اوباما اعلام داشت و آن را ضربه‌ای کاری بر بیکره اتحاد فراتلانتیکی دانست که نیازمند ترمیم است. مرکل همچنین خواستار امضای یک توافقنامه میان برلین - پاریس با واشنگتن درباره عدم جاسوسی از یکدیگر شد. مقامات فرانسه نیز براساس گزارش اسنودن اتهاماتی علیه ایالات متحده مطرح کرده‌اند دال بر اینکه سازمان امنیت ملی آمریکا در فرآیند جاسوسی الکترونیک از شهروندان فرانسوی، تنها در طول یک ماه ۷۰/۳ میلیون فقره اطلاعات جمع‌آوری کرده که هدف آن تنها تروریست‌های مظنون نبوده، بلکه تجار، سیاستمداران و سایرین را نیز دربرمی‌گرفته است. در همین راستاست که رئیس‌جمهور فرانسه اقدام جاسوسی آمریکا را غیرقابل قبول اعلام می‌دارد. در اقدامی مشابه نخست‌وزیر اسپانیا نیز وزیر امور خارجه خود را موظف ساخت تا سفیر آمریکا در مادرید را احضار کرده و درخصوص جاسوسی‌های این کشور از وی توضیح بخواهد. به‌علاوه، هیئت‌های نمایندگی برزیل و آلمان در حال تدوین پیش‌نویس قطعنامه‌ای ضدجاسوسی با عنوان «جاسوسی نه» برای ارائه در مجمع عمومی سازمان ملل هستند.

اقدام جاسوسی آمریکا در سطح چندجانبه نیز سبب واکنش مشترک و شدید سران کشورهای اروپایی شده است. آنها اقدام متحد علیه فعالیت‌های «جاسوسی و جمع‌آوری اطلاعات» را در دستور کار قرار داده‌اند. در این راستا آلمان و فرانسه مسئول تنظیم فعالیت‌های امنیتی با آمریکا و گفتگو با واشنگتن پیرامون «چگونگی و محدوده فعالیت سازمان‌های امنیتی و اطلاعاتی» شدند. رهبران کشورهای اروپایی در نشست خود در روز بیست و چهارم اکتبر در بروکسل از رئیس اتحادیه اروپا و رئیس کمیسیون این اتحادیه خواستند که کمبودهای فنی در زمینه امنیت ارتباطات و تبادل اطلاعات را جبران و کشورهای اروپایی را در این عرصه به کارآمدترین دستاوردهای فنی مجهز کنند. رهبران اتحادیه اروپا در نشست خود اعلام داشته‌اند که بی‌اعتمادی به آمریکا به دلیل شنود مکالمات می‌تواند بر جنگ علیه تروریسم تأثیر بگذارد. بنابر ارزیابی رهبران اروپایی، با توجه به قواعد و قوانین کاملاً متفاوت در عرصه دیجیتالی در ۲۸ کشور عضو اتحادیه اروپا باید تا سال ۲۰۱۵ بازار دیجیتالی اروپا جنبه اجرایی به خود گیرد. از این دیدگاه، ایجاد بازار مشترک و دیجیتالی ارتباطات، ضرورتی عاجل در اتحادیه اروپاست. همچنین، پارلمان اروپا با اعزام یک گروه نُه نفره از نمایندگان به آمریکا در روز بیست و هشت اکتبر، خواستار توضیح مقامات آمریکایی در مورد جاسوسی و شنود تلفنی آمریکا از اروپایی‌ها خواهد شد.

۲. پیامدهای جاسوسی آمریکا

۲-۱. زمینه‌سازی بی‌اعتمادی متحدین اروپایی به آمریکا: آمریکا و اروپا متحدین استراتژیکی هستند که مبنای رابطه مبتنی بر اتحاد و ائتلاف آنها را اعتماد تشکیل می‌دهد. بنابراین، هر عاملی که منجر به بی‌اعتمادی و یا کاهش سطح اعتماد متقابل گردد، فی‌نفسه ساختار اتحاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اقدام آمریکا در جاسوسی از مقامات و شهروندان اروپایی تأثیر منفی بر اعتماد اروپایی‌ها نسبت به آمریکا داشته است، به گونه‌ای که مرکل از ضرورت بازسازی اعتماد فرآتلانتیکی سخن گفته و الزام ناظر بر آن را ایجاد تغییر در رویه‌های اطلاعاتی آمریکا دانسته است.

۲-۲. تضعیف روند همکاری‌های امنیتی ضدتروریستی: بعد از حوادث ۱۱ سپتامبر، مقابله با تروریسم به اولویت اصلی و منبع معنابخش سیاست امنیتی آمریکا تبدیل شد. این کشور تاکنون در قالب‌های مختلف دوجانبه و چندجانبه استراتژی ضدتروریستی را عملیاتی ساخته است. آمریکا امکان اقدامات یکجانبه ضدتروریستی را بسیار دشوار می‌بیند و در این مسیر به چندجانبه‌گرایی تمایل پیدا کرده و در این راستا اهمیت زیادی برای اروپا قائل است. بنابراین، سیاست جاسوسی واشنگتن که با توجیه دستیابی به داده‌ها و اطلاعات گسترده از حوزه‌های جغرافیایی مختلف به منظور مبارزه با تروریسم انجام پذیرفته است، اروپایی‌ها را به واکنش در راستای بازتعریف الزامات راهبردی مبارزه با تروریسم واداشته است.

موضوع زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که هدف اقدامات جاسوسی نه صرفاً شهروندان، بلکه مقامات عالی‌رتبه سیاسی باشد. با توجه به اصل همپایگی حاکمیت کشورها و سران دولت‌ها، نقض حقوق فردی و ملی آنها انعکاس بیشتری در روند تعاملات خواهد داشت. در این راستاست که اقدام اخیر آمریکا در جاسوسی از مقامات اروپایی می‌تواند به روند همکاری‌های امنیتی ضدتروریستی لطمه‌ای جدی وارد سازد.

۲-۳. افول قدرت نرم آمریکا: در بُعد مفهومی، قدرت نرم بر توان جاذبه‌آفرینی و اتخاذ سیاست‌های مشروع دلالت دارد. احترام به حقوق مشروع سایر بازیگران بین‌المللی از ارکان نرم‌افزاری قدرت به‌شمار می‌آید. این درحالی است که نتیجه اقدام آمریکا در

جاسوسی الکترونیک از مقامات سایر کشورها، تضییع حقوق آنها بوده، از این رو وجاهت و مشروعیت بسیاری از سیاست‌های آمریکا را به چالش می‌کشد. تزلزل قدرت نرم آمریکا، کسوت سیطره‌جویی و چیره‌طلبی بر قامت استراتژی این کشور پوشانده و توان اجماع‌سازی بین‌المللی آن را در آینده با چالش مواجه کرده است.

۴-۲. **محدودسازی دسترسی‌های اقتصادی آمریکا در اروپا:** در واکنش به تجسس آمریکا، برخی از سیاستمداران اروپایی خواستار تعلیق مذاکرات میان اتحادیه اروپا و آمریکا بر سر ایجاد منطقه آزاد تجاری شدند که از اهمیت فراوانی برای آمریکا و اروپا برخوردار است. از دیگر گزینه‌های رفتاری در قبال آمریکا پیشنهاد لغو خدمات بانکی سوئیفت و انتقال اطلاعات آن به آمریکا بود. پارلمان اروپا به تعلیق خدمات بانکی سوئیفت و لغو توافق انتقال داده‌های آن به آمریکا رأی داد. اروپا اعلام کرد در دسترس بودن اطلاعات خدمات بانکی سوئیفت به دلیل مبارزه با تروریسم بهانه‌ای بیش نیست و در واقع آمریکا با این کار قصد جاسوسی از اروپا را دارد. براساس رأی پارلمان اروپا، امکان دسترسی واشنگتن برای پیگیری پرداخت‌های بین‌المللی از طریق سایت‌ها به حالت تعلیق در خواهد آمد.

۵-۲. **برملاسازی تناقض میان سیاست‌های امنیتی آمریکا و آزادی‌های فردی:** نسبت و توازن میان آزادی‌های فردی و امنیت از موضوعات مناقشه‌برانگیز در حوزه سیاستگذاری آمریکا به‌ویژه پس از حوادث ۱۱ سپتامبر بوده است. مقامات آمریکایی در راستای نهادینه‌سازی استراتژی مقابله با تروریسم به محدودسازی آزادی‌های فردی پرداخته و تأمین امنیت ملی را دستمایه توجیهی در این زمینه قرار داده‌اند. در شرایطی که اروپا به‌عنوان متحد آمریکا فاقد ضرورت و فوریت تهدیدزایی برای آمریکا بوده، اقدام جاسوسی گسترده در این قاره بار دیگر تناقض دیرینه را در سیاست‌های امنیتی آمریکا بازنمایی کرد. شواهد دلالت بر آن دارد که استراتژی امنیتی کلان آمریکا برد وسیعی را دربرمی‌گیرد که حتی متحدین این کشور نیز از آن مصونیت ندارند و حتی آزادی‌های فردی آنها نیز قربانی اهداف هژمونیک آمریکا می‌گردد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

اقدام جاسوسی اخیر آمریکا در قاره اروپا در حالی برجسته می‌شود که کشورهای اروپایی متحد سنتی و استراتژیک این کشور می‌باشند. از آنجا که بنیان ائتلاف‌های بین‌المللی را اعتماد متقابل تشکیل می‌دهد، این اقدام می‌تواند ضربه‌ای قابل توجه براساس اتحاد ترانس - آتلانتیکی قلمداد شود. این رویداد ضمن تضعیف اعتماد اروپایی‌ها، آنها را به بازنگری در نحوه استمرار همکاری‌های ضدتروریستی با آمریکا واداشته است، چراکه بخش مهمی از این تجسس‌ها با دستمایه امنیتی مقابله با تروریسم و نادیده گرفتن ضرورت‌ها و الزامات آزادی‌های فردی انجام پذیرفته است. این موضوع بیانگر بی‌ضابطگی فزاینده سیاست ضدتروریستی آمریکاست که حتی دامنگیر متحدین اروپایی آن شده است. این خود به معنای افول قدرت نرم آمریکاست که اروپایی‌ها را به محدودسازی اقتصادی و اطلاعاتی آمریکا در اروپا واداشته است.